Antoni Mironowicz
(Białystok)

Mostowlany nad Świsłoczą

Historia osady zwanej później Mostowlany sięga czasów późnego średniowiecza, o czym świadczy istniejący jeszcze w XIX w. na jej terenie kurhan[1]. Wieś Mostowlany do końca XVIII w. była nazywana Królowym Mostem. Nazwa historyczna miejscowości może odnosić się do miejsca pobierania myta na rzecz królowej Bony, która w okresie pomiary włócznej uporządkowała strukturę własnościową. Okoliczne wsie bojarskie nad Świsłoczą takie jak Dublany, Kieturyki czy Królowy Most zwany później Mostowlanami powstały w I połowie XVI w.[2] Już na początku XVI stulecia na rzece Świsłoczy został wybudowany most łączący dobra Wołpa ze wsią Kołodzież. Wieś Kołodzież znajdowała się na północny zachód od Mostowlan i należała do dóbr wołpiańskich. Most ten łączył również pobliskie osady z Gródkiem nad rzeką Supraśl. Wspomniana przeprawa i most nad Świsłoczą został wykonany jeszcze na polecenie książąt litewskich. Z tego należy domniemywać pochodzenie nazwy „Królowy Most"[3]. Miejscowość ta z nazwą „Królowy Most" występuje w wielu dokumentach z XVII w. (1634, 1661, 1715). Pod nazwą Mostowlany wieś ta występuje jeszcze w aktach z 1775, 1784 i 1794 r.

Przez Królowy Most biegła droga z Krakowa przez Bielsk, Narew i Grodno do Wilna. Droga ta łączyła się gościńcami z innym traktem z Jałówki, Milejczyc do Brześcia oraz z Suraża, Zabłudowa do Krynek, z trasami prowadzącymi do Wołkowyska, Słonimia i Lidy. Według Józefa Maroszka położenie miejscowości na tak ważnym węźle drogowym stwarzało podstawę do założenia w Królowym Moście miasteczka. W takim znaczeniu Mostowlany vel Królowy Most zostały zaznaczone na mapie guberni grodzieńskiej z 1856 r. Niektóre elementy układu miejskiego znajdujemy w rozplanowaniu przestrzennym miejscowości, która została ukształtowana na osi sadowo-dworskiej. W części północnej Mostowlan ulicówka biegła do skrzyżowania z drogą, która prowadziła do przeprawy przez rzekę. W centrum osady znajdowała się cerkiew, a w zachodniej jej części charakterystyczne dla tego okresu urbanistyki miejskiej skrzyżowanie dróg. Ulicówka skrzyżowała się z traktem wiodącym z Gródka i Krynek do Jałówki. O randze komunikacyjnej Mostowlan vel Królowego Mostu

[1] K. Tyszkiewicz, *Wiadomość historyczna o zamkach, horodyszczach i okopiskach starożytnych na Litwie i Rusi Litewskiej*, „Teka Wileńska", nr 3-6, Wilno 1858; por. również: „Виленский Вестник", № 6, Вильно 1868.

[2] J. Wiśniewski, *Osadnictwo wschodniej Białostocczyzny*, „Acta Baltico-Slavica", t. XI, Wrocław — Warszawa 1977, s. 47-48.

[3] Ю. Марошек, *Дворянское имение в Мостовлянах — место рождения К. Калиновского*, [в:] *Кастусь Каліноўскі (1838-1864)*, Гродна 1988, с. 70.

świadczy akt rozgraniczenia powiatu wołkowyskiego i grodzieńskiego, w którym wspomina się tę miejscowość jako ważny punkt na mapie drogowej. Granica przebiegała między innymi „заблудовскую граніцою в Дорогу Велікою, которая идет до Королева Мосту, од толе зоставуючы Пана крайчого Брестовицу к старому дворцу Волпенскому”[4]. W południowej części miejscowości znajdowały się budowle dworskie należące do właścicieli majątku[5].

Mostowlany należały rodu Tyszkiewiczów. Według Teodora Żychlińskiego „był to jeden z najświetniejszych rusko-litewskich domów, wywodzący swój początek z książąt litewskich Monwida”[6]. Pierwszym właścicielem Mostowlan był **Gabriel** „czwarty syn Tyszki (Tymoteusza), pan na Karolowym Moście czyli Świsłoczy w Grodzieńskiem”[7]. Gabriel, dworzanin królewski (1524-1548) otrzymał w 1524 r. Rudno, a dwa lata później Bielawice. W sąsiedztwie do 1571 r. właścicielem dóbr Ciecierówka był jego rodzony brat **Michał Tyszkiewicz**, najmłodszy syn Tyszki. Michał Tyszkiewicz, dworzanin królewski (1533-1550) „sławny w rycerskich dziełach pułkownik za Zygmunta króla i strażnik wojsk litewskich” ożenił się z Zofią, córką Eustachego Jacynicza, wdową po Michale Iwanowiczu Glińskim. Z tego małżeństwa miał sześciu synów: Jerzego, Iwana, Stretta, Józefa, Grzegorza i Michała[8]. Nas interesuje **Jerzy Tyszkiewicz**, marszałek grodzieński. Jerzy Tyszkiewicz z Anną Kobylińską miał pięciu synów: Jerzego, Jana, Hermana, Krzysztofa i Stanisława. Jerzy Tyszkiewicz zmarł w 1609 r. i został pochowany w cerkwi ciecierowskiej pw. Opieki Matki Bożej, którą sam ufundował[9]. Prawdopodobnie dwaj ostatni synowie pochodzili z drugiego małżeństwa Jerzego Tyszkiewicza z Obrazcówną[10]. Dobra Jerzego Tyszkiewicza żyjący jego synowie 3 czerwca 1609 r. podzieli między siebie. Jan Tyszkiewicz otrzymał część dóbr Ciecierówka na prawym brzegu Świsłoczy, a jego brat Krzysztof — na lewym. Obaj bracia zapewnili, że będą nadal razem utrzymywać prawosławną cerkiew w Ciecierówce, pomimo że Krzysztof Tyszkiewicz był katolikiem, a jedynie Jan pozostał przy prawosławiu[11]. Jan Tyszkiewicz występuje jako peł-

[4] *Акты, издаваемые Виленскою Археографическою комиссиею для разбора древних актов в Вильне* (dalej: *АВАК*), т. XXX, Вильно 1904, с. 266.

[5] J. Maroszek, *Pogranicze Litwy i Korony w planach króla Zygmunta Augusta*, Białystok 2000, s. 418.

[6] T. Żychliński, *Złota księga szlachty polskiej*, R. V, Poznań 1883, s. 333.

[7] Tamże, s. 335.

[8] K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. IX, Lipsk 1842, s. 182. T. Żychliński nazywa małżonkę Michała Tyszkiewicza — Patronellą. T. Żychliński, *Złota księga szlachty polskiej*, R. XII, Poznań 1883, s. 279.

[9] A. Mironowicz, *Wykaz proboszczów dekanatu podlaskiego z 1788 roku*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne”, 1994, t. 2, s. 98-99; *Księga wizyty dziekańskiej dekanatu podlaskiego w roku 1773*, opr. J. Maroszek, Białystok 1996, s. 39.

[10] K. Śleszyński, *Dzieje parafii w Ciecierówce do końca XVIII wieku*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne”, 2008, t. 30, s. 154-161.

[11] *АВАК*, т. I, с. 22-26.

nomocnik swojej matki w wielu procesach sądowych, m.in. w 1597 r.[12] Krzysztof już w 1595 r. występuje jako komisarz królewski w województwie trockim[13]. Mostowlany stały się własnością **Krzysztofa Tyszkiewicza**[14]. W ten sposób dobra te przejął wnuk brata Gabriela Tyszkiewicza, Michała — Krzysztof — reprezentujący drugą mniej znaną linię rodu.

Objęcie Mostowlan przez Krzysztofa Tyszkiewicza nastąpiło na skutek wydarzeń, które miały miejsce wśród potomków Jerzego Tyszkiewicza. Jan — zmarł bezpotomnie, Herman został archimandrytą monasteru św. Michała w Kijowie. Nie znamy losów Jerzego i Stanisława Tyszkiewiczów. Jedynie Krzysztof występuje w źródłach jako stolnik słonimski, ożeniony z podkomorzanką bielską Agnieszką Kraszewską[15]. Z tego małżeństwa było dwóch synów: Kazimierz — podstoli mozyrski i Stanisław — stolnik słonimski. **Stanisław Tyszkiewicz**, stolnik słonimski, po śmierci ojca opiekował się dobrami mostowlańskimi. W następnych latach źródła wspominają o dwóch właścicielach i dworach. Jeden z nich należał do Tyszkiewiczów. Według Józefa Maroszka ta część Mostowlan wchodziła w skład dóbr Ciecierówka, położonych po obu brzegach Świsłoczy[16].

W 1634 r. część Królowego Mostu była własnością dziedziczną Rohaczewskich. Dokument wspomina o „szlachetnym Janie Rohaczewskim właścicielu Królowego Mostu"[17]. Ostatecznie w nieznanych bliżej okolicznościach Mostowlany powracają na własność do wywodzącej się od Gabriela linii Tyszkiewiczów, do której pierwotnie należały. Majątek obejmuje w połowie lat pięćdziesiątych Szczęsny Tyszkiewicz, który był też właścicielem Krasnego Stoku (Różanegostoku)[18] i Gieniuszy koło Odelska. Szczęsny Tyszkiewicz był synem Abrahama, wnukiem Michała Tyszkiewicza, prawnukiem Gabriela Tyszkiewicza[19].

11 kwietnia 1661 r. do Królowego Mostu vel Mostowlan przybył autor znanego diariusza Jan Antoni Chrapowicki, który wspomina o pobycie w ma-

[12] *АБАК*, т. XXX, c. 179-186.

[13] *АБАК*, т. XXX, c. 145, 147.

[14] J. A. Chrapowicki, *Diariusz*, t. I, Warszawa 1978, s. 288.

[15] K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. IX, s. 182.

[16] J. Maroszek, *Pogranicze Litwy i Korony...*, s. 418.

[17] Muzeum Narodowe w Krakowie, Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, rękopis nr 1775, s. 671-684.

[18] Krzywy Stok był własnością Bazylego Tyszkiewicza, syna Tyszki, wojewody podlaskiego (1558-1569). On też wybudował w nim cerkiew murowaną z cegły z ołtarzem skierowanym na wschód. A. Czapska, *Badania architektoniczne w Różanymstoku i Sidrze*, „Białostocczyzna", 1988, nr 3, s. 2. Bazyli Tyszkiewicz, jako wojewoda smoleński (1569-1571), został pochowany w krypcie cerkwi Zwiastowania NMP w Supraślu. A. Mironowicz, *Podlaskie ośrodki i organizacje prawosławne w XVI i XVII wieku*, Białystok 1991, s. 94.

[19] K. Niesiecki, *Herbarz polski,* t. IX, s. 181-182.

jątku „Pana Szczęsnego Tyszkiewicza”[20]. Wynika z tego, że Mostowlany jeszcze przed 1661 r. znalazły się w składzie dóbr należących do **Szczęsnego Tyszkiewicza**, chorążego i stolnika dorpackiego, rotmistrza powiatu grodzieńskiego. Szczęsny Tyszkiewicz w dokumentach tytułowany jest jako syn „podwojewody trockiego”. Ojciec Szczęsnego Tyszkiewicza — Abraham nigdy nim nie był. Tytuł ten mógł się pojawić za sprawą żony Szczęsnego Tyszkiewicza. Fundując klasztor dominikanów w Różanymstoku (Krasnym Stoku) w 1657 r. był ożeniony z **Eufrozyną Tyszkiewiczówną**, córką stolnika słonimskiego. Eufrozyna była przyrodnią stryjeczną siostrą Szczęsnego Tyszkiewicza, stolnikową słonimską, wdową po nieznanym bliżej Bemie. Z której gałęzi rodu Tyszkiewiczów pochodziła Eufrozyna Tyszkiewicz i dlaczego właśnie wówczas Mostowlany powróciły do niej po Gabrielowskiej linii Tyszkiewiczów — to pytania, które do dziś pozostają bez jednoznacznej odpowiedzi.

Wychodząc jedynie z tytulatury wymienianej w źródłach można przypuszczać, że Eufrozyna była córką Krzysztofa Aleksandra Tyszkiewicza, podwojewody trockiego (1647-1660) i Jadwigi Jawgielówny. Krzysztof Aleksander Tyszkiewicz w latach 1659-1662 piastował też godność podsędka trockiego. Możliwe, że jej ojcem mógł być Paweł Stretowicz Tyszkiewicz, stryjeczny brat Krzysztofa, podwojewodzi trocki (1626-1631), sędzia ziemski grodzieński (1637-1648). Istotny jest jej stopień pokrewieństwa ze Szczęsnym Tyszkiewiczem. Eufrozyna była dla niego „przybraną stryjeczną siostrą”. Oznacza to, że była córką któregoś z braci ojca Szczęsnego Tyszkiewicza, który był jedynie powiązany poprzez wspólnego rodzica. Z braci ojca Szczęsnego, Abrahama, jedynie Stanisław miał inną matkę — Barbarę Łopatecką. Pozostali zostali zrodzeni z małżeństwa Michała Tyszkiewicza z Marianną Chalecką[21]. Jest więc prawdopodobne, że Eufrozyna była córką Stanisława Tyszkiewicza, syna Michała Tyszkiewicza i Barbary Łopateckiej.

Wychodząc ze struktury własnościowej jest również prawdopodobne, że była córką Stanisława Tyszkiewicza, syna wspomnianego wyżej Krzysztofa, który był stolnikiem słonimskim i właścicielem przynajmniej części Mostowlan. W takiej sytuacji to Eufrozyna mogła wnieść w wianie dobra mostowlańskie Szczęsnemu Tyszkiewiczowi[22]. Ona to ofiarowała swemu mężo-

[20] „Pokarmiwszy w Krynkach, bardzo złą drogą na noc do Korolowego Mostu, folwarku pana Szczęsnego Tyszkiewicza, w srogą niepogodę, bo w nocy śnieg spory spadł a przez deżdż ze śniegiem ustawicznie padał”. J. A. Chrapowicki, *Diariusz*, Część pierwsza: *Lata 1656-1664*, opr. T. Wasilewski, Warszawa 1978, s. 288.

[21] T. Żychliński, *Złota księga szlachty polskiej*, R. V, Poznań 1883, s. 335.

[22] O Szczęsnym Tyszkiewiczu podaje Kacper Niesiecki: „Mąż w wojennych expedycyach sławny, świątobliwością, w domu ludzkością wielce zalecony, w powiecie grodzieńskim bywał rotmistrzem powiatowym, w jego domu przed tym Krzywy Stok nazwanym, zjawił się obraz Panny Przenajświętszej wielkimi cudami po wszystkiem księstwie litewskim sławny, w roku 1657 który obraz wielkimi łaskami Bożemi wsła-

wi i cerkwi w Krzywym Stoku (Krasnym Stoku, Różanymstoku) cudowną ikonę Matki Bożej, otrzymaną w darze od rodziny Uruskich. W oparciu o tę ikonę Jan Szretter, malarz grodzieński, wykonał obraz na płótnie, który od 1652 r. znany był z licznych cudów[23]. Ową ostatnią koncepcję potwierdza fakt, że po bezpotomnej śmierci Szczęsnego Tyszkiewicza w 1671 r. Mostowlany przeszły na boczną wywodząca się od Michała linię Tyszkiewiczów, potomków Krzysztofa Tyszkiewicza. Część dóbr mostowlańskich objął syn Stanisława Tyszkiewicza i Anny Brzozywianki — **Kazimierz**.

W 1715 r. właścicielami dóbr Mostowlany byli Wawrzyniec Raczewski i Kazimierz Tyszkiewicz. Wawrzyniec Raczewski, następca Rohaczewskich, posiadał dwa domy, a Kazimierz Tyszkiewicz — trzy[24]. Wynika z tego, że aż do połowy XVIII w. Mostowlany były podzielone na dwóch właścicieli — Rohaczewskich (Raczewskich) i Tyszkiewiczów.

W połowie XVIII w. Mostowlany przeszły na własność rodziny Bułharynów. Najpierw właścicielem był Michał Bułharyn, marszałek wołkowyski, a następnie jego syn Paweł. Paweł ożenił się z Jadwigą Żukowską, z którą miał trzy córki[25]. Nie wiadomo kim była wymieniona w źródłach właścicielka dóbr Bułharynowa, córką czy żoną starosty jałowskiego **Pawła Buł-**

wiony (...)". K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. IX, s. 182. Stolnik ten słynął z gościnności. Jan Chryzostom Pasek w *Pamiętnikach* wielokrotnie o nim wspomina. Na przykład pod rokiem 1662: „Wróciłem się samotnie nazad do pana Tyszkiewicza, bom był dał parol. Przyjechawszy tam, byłem wdzięcznym gościem, ochota wielka, pijatyka. Byłem tam tydzień. Po tygodniu chcę jechać: nie puszczają (...). Byłem tedy tam i drugi tydzień w owej konwersacyjej miłej, w owych komplementach ad invicem (z namową — A. M.) obiecując mi różne promotiones (poparcie — A. M.), ofiarując mi swoją siostrzenicę pannę Rudominówną, dziedziczkę, która miała substencyjej lepiej niżeli na sto tysięcy, tylko że dopiero dziewiąty rok była zaczęła. Z owych tedy nieodmiennych afektów wpewnieniem, z owymi eksekracyjami, kto by słowa nie dotrzymał, rozjechaliśmy się (...)". J. Ch. Pasek, *Pamiętniki*, opr. R. Pollak, Warszawa 1987, s. 119. W innym miejscu Jan Chryzostom Pasek wspomina, że „cały tydzień wyjeżdżał od niego, żegnając się co dzień, gdzie tylko strzemiennego przy pożegnaniu pili, że z konieczności zostać do jutra potrzeba było, ażeby nazajutrz i co dzień takież same pożegnania planować". Od tych hulanek stolnik miał skurczone kolana od podagry i dlatego trumna w sklepach kościelnych różanostockich, gdzie aż do 1864 r. spoczywał obok małżonki, była nadzwyczaj wysoka. T. Żychliński, *Złota księga szlachty polskiej*, R. V, Poznań 1883, s. 335.

[23] М. Семашко, *Святыни Красностокскога монастыря*, Гродно 1901, с. 6-7; S. Strzelecki, *Kto namalował pierwszy obraz Matki Bożej Różanostockiej*, „Wiadomości Kościelne", 1980, nr 2, s. 71; А. Міранові́ч, *Пачаткі Ружанастоцкага санктуарыума*, „Ніва", 1991, № 20 (1827), с. 6; А. Яскевіч, *Спрадвечная ахоўніца Беларусі*, Мінск 2000, с. 123; G. Sosna, *Monaster krasnostocki*, [w:] *Życie monastyczne w Rzeczypospolitej*, pod red. A. Mironowicza, U. Pawluczuk i P. Chomika, Białystok 2001, s. 172-176.

[24] Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), Biblioteka Załuskich, nr 205, k. 37v.; Ю. Марошек, *Дворянское имение в Мостовлянах...*, с. 71.

[25] T. Żychliński, *Złota księga szlachty polskiej*, R. XIV, Poznań 1892, s. 195.

haryna. Paweł Bułharyn był oboźnym i krajczym wołkowyskim (1790-1794), podstolim sokólskim (1794)[26]. Jest wielce prawdopodobne, że Paweł Bułharyn wszedł po raz drugi w związek małżeński. Według niektórych źródeł żoną Pawła Bułharyna była córką Samuela Skirmunta[27]. Samuel Antoni Skirmunt był sędzią grodzieńskim (1747-1748), podstarostą grodzieńskim (1749-1756). W 1784 r. Helena Bułharynowa występuje jako jedyna właścicielka Mostowlan. W opisie katolickiej parafii w Jałówce wymienione są dwór i wieś Mostowlany. Według tego źródła właścicielką dóbr Mostowlany od Jałówki była „Jaśnie Oświecona Pani Bułharynowa (...) mila jedna polna"[28]. Informacja ta jest mało wiarygodna, albowiem pozostaje ona w sprzeczności z zapisami administratora dóbr Sokółka z 12 kwietnia 1794 r., gdzie wspomina się o pozostawaniu Mostowlan w rękach Pawła Bułharyna, podkomorzego Wielkiego Księstwa Litewskiego[29]. Tę samą informację potwierdza „Tabela domów powiatu grodzieńskiego" z 25 maja 1794 r. Akces wysłania trzech poddanych do wojska (piechoty) z 16 gospodarstw w Mostowlanach podpisał Paweł Bułharyn, rotmistrz Wielkiego Księstwa Litewskiego[30].

Na początku lat trzydziestych XIX w. dzierżawcą dóbr mostowlańskich był Semen Kalinowski (1795-1871). Z pewnością nie był ich właścicielem. Wobec braku wiarygodnych źródeł trudno jest powiedzieć czy Mostowlany należały jeszcze do Bułharynowiczów, czy innych właścicieli. Wiadomo jednak, że przed 1838 r. przeszły one do rodu Radowickich. Właścicielem majątku był wówczas Stanisław Radowicki. Centrum dóbr Radowickich był dwór Krasne w powiecie wołkowyskim. W Państwowym Archiwum Grodzieńskim znajduje się inwentarz dóbr Mostowlany z 1845 r. Inwentarz zawiera statystyczny opis majątku, imienny wykaz chłopów i inne dokumenty. Zgodnie z inwentarzem dobra Mostowlany składały się z dwu wsi i dwóch dworów. Razem dobra obejmowały 111 włók i 27 morgów, co stanowiło około 2240 dziesięcin ziemi. Majątek obrabiali chłopi (172 mężczyzn i 172 kobiety). Na terenie dóbr

[26] *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. II: *Województwo trockie XIV-XVIII wiek*, pod red. A. Rachuby, Warszawa 2009, s. 556; A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. II, Warszawa 1900, s. 250.

[27] Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (dalej: НГАБ) у Мінску, ф. 1882, воп. 1, адз. зах. 4, арк. 42; Informacja podana za: Ю. Марошек, *Дворянское имение в Мостовлянах...*, с. 71.

[28] Библиотека Академии наук Украины в Киеве, рукопись 6007, к. 17-23; Informacja podana za: Ю. Марошек, *Дворянское имение в Мостовлянах...*, с. 71.

[29] AGAD, Księgi Ziemskie Sokólskie, nr 1, s. 20; Informacja podana za: Ю. Марошек, *Дворянское имение в Мостовлянах...*, с. 71.

[30] *Tabela domów rolniczych w powiecie grodzieńskim, znajdująca się, ostatnią tabelą zajętych, do wybierania rekrutów podług niej do wiadomości Komisji Porządkowej sporządzona w roku 1794, miesiąca maja, 25 dnia.* Druk współczesny: sygn. Biblioteka Kórnicka, 35442; por.: *Tabela domów rolniczych w powiecie grodzieńskim, znajdująca się*, opr. J. Urwanowicz i A. Woltanowski, „Studia Podlaskie", 1990, t. I, s. 235.

Mostowlany znajdowała się cerkiew, karczma i młyn wodny. W inwentarzach wspomina się, że arendatorem tych dóbr jest Semen Kalinowski[31]. Dzierżawca dóbr — Semen Kalinowski — założył w 1835 r. w Mostowlanach fabrykę produkującą płótno. Wyroby fabryki, zgodnie z jej opisem, były rozpowszechniane w Wilnie, Mińsku, Grodnie i Białymstoku[32]. Fabryka w 1840 r. miała 12 warsztatów tkackich znajdujących się w drewnianym budynku. W fabryce pracowało 21 rzemieślników[33]. Fabryka została zarejestrowana jako jedna z przemysłowo-manufakturowych firm w Imperium Rosyjskim. Jej wartość produkcyjna była wyceniana na 10 tysięcy rubli rocznie[34]. W 1840 r. Kalinowscy otrzymali licencję i państwowy certyfikat na produkcję i sprzedaż swych wyrobów[35]. Fabryka, za zgodą władz państwowych, w 1851 r. została przeniesiona do Jakuszówki[36]. Kalinowscy Jakuszówkę nabyli dopiero 16 września 1849 r. Dobra jakuszowskie obejmowały 226 dziesięcin ziemi, sianokosu i lasu[37]. Nie wiadomo co Kalinowscy pozostawili w samych Mostowlanach. Prawdopodobnie nadal byli ich dzierżawcami. Majątek i wieś należały do Radowickich.

W okresie powstania styczniowego dwór mostowlański stał się na krótko siedzibą lokalnych władz powstańczych. W kwietniu 1863 r. w Mostowlanach schronił się oddział powstańczy pod dowództwem Kazimierza Kobylińskiego[38]. Przywódcą powstania na Białorusi został syn właściciela majątku mostowlańskiego — Konstanty Kalinowski. Był on autorem „Mużyckiej Prawdy" — utworu skierowanego do mieszkańców białoruskich wsi, ukazującego im sens powstania styczniowego. Jego ojciec, Semen Kalinowski, chociaż

[31] НГАБ у Гродне, ф. 96, воп. 1, адз. зах. 591, арк. 1-21; М. Н. Сачек, *Документы ЦГИА БССР в Гродно о жизни и деятельности Кастуся Калиновского*, [в:] *Кастусь Каліноўскі (1838-1864)*, Гродна 1988, с. 63.

[32] „Ведомости холстяной фабрики дворянину Семену Калиновскому принадлежащей", НГАБ у Гродне, ф. 1, воп. 20, адз. зах. 679, арк. 120-121.

[33] Там жа, ф. 1, воп. 20, адз. зах. 232, арк. 80адв.-81; А. Киштымов, *Отец и сын. Семейная биохроника Калиновских*, [у:] *Кастусь Каліноўскі і яго эпоха ў дакументах і культурнай традыцыі*, Мінск 2011, с. 36.

[34] *Очерк мануфактурно-промышленных сил Европейской России, служащий текстом промышленной карты, в двух частях, составленный П. Крюковым*, Санкт-Петербург 1853, с. 50.

[35] *Систематический указатель фабрикантов заводчиков и торговых фирм, заявивших свои клейма в Департаменте торговли и мануфактур*, Санкт-Петербург 1884, с. 53.

[36] Jakuszówka, powiat wołkowyski, własność Kalinowskich, 226 dziesięcin. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (dalej: *SGKPiL*), t. XV, cz. I, Warszawa 1900, s. 629.

[37] НГАБ у Гродне, ф. 1, воп. 14, адз. зах. 920, арк. 6-7; ф. 3, воп. 1, адз. зах. 40, арк. 247; М. Н. Сачек, *Документы ЦГИА БССР в Гродно...*, с. 63; А. Киштымов, *Отец и сын...*, с. 36.

[38] Ю. Марошек, *Дворянское имение в Мостовлянах...*, с. 72-73.

oficjalnie dystansował się od powstania, wspierał ekonomicznie związane z Konstantym oddziały powstańcze[39]. Fakt obecności wojsk powstańczych potwierdza Ignacy Aramowicz we wspomnieniach *Marzenia. Pamiętnik o ruchu partyzanckim w województwie grodzieńskim w 1863 i 1864 roku.*

„Tymczasem nadchodził Kobyliński, okazawszy się w Pieszczennikach, gdzie ukarał szpiega, w Krynkach, gdzie odczytał manifest Rządu Narodowego, i w Mostowlanach, dokąd się schronił od 2 szwadronów ułanów i 3 rot piechoty wysłanych na niego. Znalazło się kilka świeżych koni, a więc przybyło i kilku konnych, a więc musztra i regulamin konnicy”[40]. Za udział okolicznej ludności w powstaniu władze carskie zajęły kościół w Jałówce i zamieniły go na cerkiew.

W drugiej połowie XIX w. większa część dóbr mostowlańskich weszła do majątku Hołynka i nadal należała do rodziny Radowickich. Posiadali oni w 1882 r. na terenie Mostowlan 805 dziesięcin lasu[41]. Dobra te uległy powiększeniu. Według spisu właścicieli ziemskich guberni grodzieńskiej z 1890 r. Radowiccy posiadali dobra Mostowlany z osadą Dublany. Do nich należała wieś Krasna niedaleko Świsłoczy[42]. Wsie te wchodziły w skład parafii mostowlańskiej. Dublany należały do dóbr Mostowlany i składały się z 536 dziesięcin. Stanowiły one własność lub były dzierżawione w 1888 r. przez nieznanego bliżej Filipika[43]. Dobra te obejmowały 1331 dziesięcin, to jest około 1500 hektarów. W tej sumie 481 dziesięcin stanowiły pasznie, 78 — ługi, 762 lasy i 10 — ugór[44]. Główne bogactwo rozległych dóbr mostowlańskich stanowił las. W 1902 r. w Mostowlanach znajdowała się cerkiew, szkoła i młyn. Wieś posiadała 381 dziesięcin ziemi włościan i 15 dziesięcin ziemi cerkiewnej[45].

Pomimo znacznych możliwości rozwojowych dobra mostowlańskie uległy bankructwu i podległy parcelacji. Parcelacja została przeprowadzona w przededniu I wojny światowej, albowiem w okresie międzywojennym nie wspomina się nic o dobrach mostowlańskich. Wraz z parcelacją ziemi został sprzedany dwór, stanowiący siedzibę właścicieli Mostowlan.

Antoni Mironowicz — prof. dr hab., pracownik naukowy Uniwersytetu w Białymstoku, kierownik Katedry Historii Europy Środkowo-Wschodniej. Tematyka badań: historia Kościoła wschodniego w Europie Środkowo-Wschodniej, stosunki narodowościowe i etniczne w Europie Środkowo-Wschodniej, kultura religijna społeczeństw pogranicza.

[39] А. Киштымов, *Отец и сын...*, с. 38-44.

[40] I. Aramowicz, *Marzenia. Pamiętnik o ruchu partyzanckim w województwie grodzieńskim w 1863 i 1864 roku*, [w:] *Zapomniane wspomnienia*, opr. E. Kozłowski, Warszawa 1981, s. 13.

[41] *Памятная книжка Гродненской губернии на 1883 год*, Прибавление: *Статистико-справочные сведения*, Гродно 1882, с. 33.

[42] *SGKPiL*, t. XV, cz. II, Warszawa 1902, s. 157.

[43] *SGKPiL*, t. XV, cz. I, Warszawa 1900, s. 446.

[44] А. Дьяков, *Список землевладений в Гродненской губернии*, Гродно 1890, с. 277.

[45] *SGKPiL*, t. XV, cz. II, Warszawa 1902, s. 356.